

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

NGUYỄN THỊ HOA

**TỪ NGỮ CHỈ THIÊN NHIÊN
TRONG THƠ TRẦN ĐĂNG KHOA**

Ngành: NGÔN NGỮ VIỆT NAM

Mã số: 8.22.01.02

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM**

Cán bộ hướng dẫn khoa học: TS. NGUYỄN TÚ QUYÊN

THÁI NGUYÊN- 2020

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi, các số liệu và kết quả nghiên cứu nêu trong luận văn là trung thực và chưa từng được công bố trong bất kỳ một công trình nào khác.

Thái Nguyên, tháng 9 năm 2020

Tác giả

Nguyễn Thị Hoa

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành luận văn này, ngoài sự nỗ lực của bản thân, tôi đã nhận được sự quan tâm, giúp đỡ tận tình của các thầy cô giáo và bạn bè đồng nghiệp.

Tôi xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc đối với TS. Nguyễn Tú Quyên, người đã tận tình hướng dẫn, giúp đỡ tôi trong suốt quá trình nghiên cứu để hoàn thành luận văn này.

Tôi xin chân thành cảm ơn các thầy cô giáo trong và ngoài trường Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên đã tận tình giảng dạy và giúp đỡ tôi hoàn thành khóa học.

Cuối cùng tôi xin chân thành cảm ơn những người thân trong gia đình, bạn hữu, đồng nghiệp đã động viên, khích lệ tôi trong suốt quá trình học tập và nghiên cứu.

Thái Nguyên, tháng 8 năm 2020

Tác giả

Nguyễn Thị Hoa

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN	ii
MỤC LỤC	iii
DANH MỤC CÁC BẢNG	v
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề	2
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	3
4. Mục đích, nhiệm vụ nghiên cứu	3
5. Phương pháp nghiên cứu	3
6. Đóng góp mới của luận văn	4
7. Cấu trúc của luận văn	4
Chương 1: CƠ SỞ LÝ THUYẾT	5
1.1. Khái quát về thiên nhiên	5
1.1.1. Khái niệm	5
1.1.2. Phân loại thiên nhiên	6
1.2. Khái quát về từ loại tiếng Việt	9
1.2.1. Khái niệm	9
1.2.2. Hệ thống từ loại tiếng Việt	9
1.3. Vài nét về tác giả Trần Đăng Khoa và “Tuyển thơ Trần Đăng Khoa”	22
1.3.1. Tác giả Trần Đăng Khoa	22
1.3.2. “Tuyển thơ Trần Đăng Khoa”	24
1.4. Tiểu kết	24
Chương 2: ĐẶC ĐIỂM CỦA TỪ NGỮ CHỈ THIÊN NHIÊN TRONG THƠ TRẦN ĐĂNG KHOA	26
2.1. Các từ ngữ chỉ thiên nhiên đích thực	27
2.1.1. Các từ ngữ chỉ hiện tượng tự nhiên	28
2.1.2. Các từ ngữ chỉ động vật	30
2.1.3. Các từ ngữ chỉ thực vật	35
2.1.4. Các từ ngữ chỉ thời gian	40

2.1.5. Các từ ngữ chỉ thực thể tự nhiên.....	43
2.2. Các từ ngữ chỉ thiên nhiên không đích thực trong thơ Trần Đăng Khoa.....	49
2.2.1. Đại từ nhân xưng	49
2.2.2. Danh từ (cụm danh từ).....	51
2.3. Tiểu kết	58
Chương 3: VAI TRÒ CỦA CÁC TỪ NGỮ CHỈ THIÊN NHIÊN TRONG THƠ TRẦN ĐĂNG KHOA	60
3.1. Vai trò trong việc khắc họa toàn cảnh bức tranh làng quê đồng bằng Bắc bộ Việt Nam.....	60
3.1.1. Thiên nhiên của làng quê đồng bằng Bắc bộ Việt Nam phong phú và đa dạng.....	60
3.1.2. Thiên nhiên của làng quê đồng bằng Bắc bộ Việt Nam đẹp và sinh động	70
3.2. Vai trò thể hiện tình yêu của tác giả đối với thiên nhiên	72
3.3. Vai trò trong việc góp phần thể hiện phong cách nghệ thuật của tác giả	78
3.3.1. Biện pháp nhân hóa.....	78
3.3.2. Biện pháp ẩn dụ, hoán dụ	92
3.4. Tiểu kết	96
KẾT LUẬN.....	97
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	98

DANH MỤC CÁC BẢNG

Bảng 1.1:	Các tiểu loại danh từ	16
Bảng 2.1:	Từ ngữ chỉ thiên nhiên trong thơ Trần Đăng Khoa	26
Bảng 2.2:	Số lượng các từ ngữ chỉ thiên nhiên đích thực trong thơ Trần Đăng Khoa	27
Bảng 2.3:	Các từ ngữ chỉ hiện tượng tự nhiên.....	28
Bảng 2.4:	Số lượng các từ ngữ chỉ động vật	31
Bảng 2.5:	Tên gọi các loài động vật	31
Bảng 2.6:	Tên gọi các bộ phận cơ thể động vật.....	34
Bảng 2.7:	Số lượng và tần số xuất hiện của các từ ngữ chỉ thực vật.....	35
Bảng 2.8:	Tên các loài thực vật	36
Bảng 2.9:	Tên gọi các bộ phận của thực vật.....	37
Bảng 2.10:	Các từ ngữ chỉ thời gian.....	40
Bảng 2.11:	Số lượng và tần số xuất hiện chỉ thực thể tự nhiên trong thơ Trần Đặng Khoa	43
Bảng 2.12:	Các từ ngữ chỉ thực thể tự nhiên gắn liền với bầu trời	43
Bảng 2.13:	Các từ ngữ chỉ thực thể tự nhiên gắn liền với mặt đất	45
Bảng 2.14:	Các từ ngữ chỉ thiên nhiên không đích thực trong thơ Trần Đăng Khoa	49
Bảng 2.15:	Các từ ngữ là đại từ nhân xưng được sử dụng lâm thời để chỉ thiên nhiên.....	49
Bảng 2.16:	Các từ ngữ là danh từ (cụm danh từ) được sử dụng lâm thời để chỉ thiên nhiên.....	52
Bảng 2.17:	Các danh từ thân tộc được dùng lâm thời để chỉ thiên nhiên.....	52
Bảng 2.18:	Các cụm danh từ hỗn hợp được dùng lâm thời để chỉ thiên nhiên	55

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Nếu giai điệu âm thanh là ngôn ngữ của âm nhạc, mảng khối là ngôn ngữ của kiến trúc, màu sắc đường nét là ngôn ngữ của hội họa thì ngôn ngữ đích thực là chất liệu của tác phẩm văn chương. Như Macxi Gorki đã từng nói: Ngôn ngữ là yếu tố thứ nhất của văn học. Muốn khám giá trị của một tác phẩm văn học, yếu tố đầu tiên và quyết định chính là ngôn ngữ. Ngôn ngữ văn học là một bức tranh đa màu sắc, chứa nhiều điều bí ẩn và hấp dẫn luôn thu hút sự khám phá của người đọc, người nghiên cứu. Ngôn ngữ vừa là chất liệu tạo nên tác phẩm, nhưng cũng vừa là phương tiện để qua đó người đọc cảm nhận được cái hay, vẻ đẹp của tác phẩm đó. Có lẽ, đó là một trong những lí do khiến xu hướng dạy theo quan điểm tích hợp ngữ - văn đang được đề cao như hiện nay. Lí thuyết về ngôn ngữ trong đó có lí thuyết về từ loại càng được quan tâm ứng dụng vào nghiên cứu tác phẩm, góp phần giải mã tín hiệu ngôn ngữ ở một dạng đặc biệt - ngôn ngữ nghệ thuật. Chính vì vậy, khi đi nghiên cứu lí thuyết về từ ngữ trong quan hệ với phân tích tác phẩm văn học cũng nằm trong xu hướng chung đó.

1.2. Thần đồng thơ Trần Đăng Khoa, cái tên không chỉ được nhắc nhiều trên thi đàn Việt mà còn có sức lay động đến nhiều bạn bè trên thế giới. Từ lâu thơ Trần Đăng Khoa đã đi vào tiềm thức của bao thế hệ thiếu nhi. Những vần thơ trong trẻo, hồn nhiên, ngộ nghĩnh vô cùng tươi vui, gắn bó sâu sắc với con người, cảnh vật, thiên nhiên, quê hương, đất nước trở thành một dấu ấn khó phai mờ trong tâm hồn tuổi thơ. Đọc thơ Trần Đăng Khoa, ta như được sống với những hình ảnh dung dị nhất về một vùng quê yên bình, ấm áp tình người. Tất cả những sự vật, sự việc, con người dưới con mắt trẻ thơ thông minh đã đi vào thơ một cách sinh động đầy sáng tạo.

1.3. Cho đến nay, đã có rất nhiều công trình nghiên cứu về thơ ông. Tuy nhiên về phương diện từ ngữ, một phương diện quan trọng ảnh hưởng trực tiếp, ghi dấu trực tiếp bút pháp thi ca của nhà thơ thì chưa được chú ý nhiều. Chính vì thế, chúng tôi đã chọn đề tài “*Từ ngữ chỉ thiên nhiên trong thơ Trần Đăng Khoa*”. Việc chọn đề tài này giúp cho chúng ta hiểu biết thêm về cách dùng từ của nhà thơ Trần Đăng Khoa cũng như trang bị cho người viết ít nhiều hành trang tiếp cận các tác phẩm khác trong nền văn học Việt Nam.

2. Lịch sử vấn đề

“*Đọc thơ Trần Đăng Khoa*” Phạm Hồ thấy có cả một thế giới tình cảm ở đó. Thơ Trần Đăng Khoa chủ yếu viết bằng tình cảm, bằng lòng yêu thương... Yêu thương từ cây cỏ đến loài vật, từ người thân trong nhà đến bà con trong làng. Từ Bác Hồ kính yêu đến các thầy cô giáo, các bạn bè cùng lớp..., các anh bộ đội các cô bác công nhân đào than... Một trong những yếu tố giúp Trần Đăng Khoa có được cái riêng, từ những quan sát nhỏ đến những tình cảm, những ý nghĩ lớn, đó là sức liên tưởng phong phú và mạnh mẽ.

Vân Thanh đã khái quát về nội dung và giá trị của thơ Trần Đăng Khoa, cùng với tình yêu thơ, khao khát được làm thơ mãi mãi: “*Thơ Khoa, những dòng thơ tươi mát, hồn nhiên, những dòng ám áp tình người, đã làm tăng lên trong người đọc tình yêu quê hương và lòng tự hào dân tộc*” [76, tr.126]. Và chính trong cuốn “*Văn học thiếu nhi như tôi được biết*” Vân Thanh cho rằng Trần Đăng Khoa biết lắng nghe, quan sát những gì xảy ra xung quanh, làm cho cảnh vật dưới ngòi bút của ông có hình nét và cả tâm hồn: “*Thơ Khoa nắm bắt được nhiều màu sắc âm thanh, hương vị của thế giới bên ngoài, của thiên nhiên, hoa cỏ, của sinh hoạt quê hương, đồng nội. Em biết lắng nghe những gì đã xảy ra quanh mình. Cảnh vật dưới ngòi bút của Khoa có cả hình nét và có cả tâm hồn*” [76, tr.126]. Sống gần gũi với thiên nhiên, chan hòa tình cảm với con người, Trần Đăng Khoa đã góp nhặt những gì quý giá nhất của cuộc sống vào trong thơ mình. Mỗi bài thơ là một câu chuyện thân thương nhưng mang nhiều triết lý.

Trần Thị Định, trong khóa luận của mình đã nghiên cứu về “*Thế giới nghệ thuật thơ thời niên thiếu của nhà thơ Trần Đăng Khoa qua tập Góc sân và khoảng trời*” [28]. Khóa luận đã chỉ ra những nét đặc sắc của nhà thơ trong việc sử dụng giọng điệu, trí liên tưởng tưởng tượng, bên cạnh đó còn là những triết lý, suy tư của tác giả qua tập thơ.

Trần Thị Thùy Linh trong luận văn nghiên cứu Thạc sĩ với đề tài “*Thơ Trần Đăng Khoa dưới góc nhìn tư duy nghệ thuật*” [53] đã làm nổi bật cái tôi trữ tình trong thơ Trần Đăng Khoa. Cái tôi trữ tình xung em - thể hiện tư duy trẻ thơ hồn nhiên. Cái tôi chiến sĩ - thể hiện yếu tố nội cảm, yếu tố luận lý. Còn tư duy thơ hướng ngoại lại mang nhiều cái tôi của nhiều nhân vật trữ tình khác nhau.

Hay Nguyễn Thị Trang Nhung, lại đề cập đến chủ đề “*Biển đảo trong sáng tác của Trần Đăng Khoa*” [62]. Đề một lần nữa khẳng định chủ quyền lãnh thổ về biển đảo. Qua đó, ngợi ca vẻ đẹp thiên nhiên, đất nước, con người Việt Nam trong thơ Trần Đăng Khoa.

Nhìn một cách tổng thể, phần lớn các bài nghiên cứu trên có chung một khẳng định: thơ Trần Đăng Khoa được viết lên bởi tình cảm, biết lắng nghe quan sát, làm cho cảnh vật trong thơ ông có hình có nét. Tất cả hiện lên trang viết của nhà thơ hết sức mộc mạc mà gần gũi thân thương. Song ở bình diện ngữ nghĩa học và dụng học thì chưa có nhiều. Chúng tôi mạnh dạn đưa tìm hiểu đề tài: “Từ ngữ chỉ thiên nhiên trong thơ Trần Đăng Khoa”.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của đề tài là từ ngữ chỉ thiên nhiên (tức là các từ ngữ có chức năng định danh). Tuy nhiên, đôi chỗ, những từ ngữ chỉ hoạt động hay đặc điểm của thiên nhiên cũng sẽ được chúng tôi phân tích để làm nổi bật giá trị của các từ ngữ chỉ thiên nhiên trong thơ Trần Đăng Khoa.

3.2. Phạm vi nghiên cứu

Chúng tôi sẽ giới hạn phạm vi khảo sát ở bộ “*Tuyển thơ Trần Đăng Khoa*”, xuất bản năm 2016, NXB Văn học.

4. Mục đích, nhiệm vụ nghiên cứu

4.1. Mục đích nghiên cứu.

Thực hiện đề tài, chúng tôi nhằm mục đích:

- Xác lập và miêu tả được từ ngữ chỉ thiên nhiên trong thơ Trần Đăng Khoa về phương diện ý nghĩa.
- Phân tích được giá trị của từ ngữ chỉ thiên nhiên trong thơ Trần Đăng Khoa.

4.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

Để đạt được mục đích trên, chúng tôi đặt ra các nhiệm vụ sau:

- Tổng quan những vấn đề lý luận liên quan đến đối tượng nghiên cứu của đề tài.
- Thống kê, xác lập từ ngữ chỉ thiên nhiên trong thơ Trần Đăng Khoa.
- Phân tích giá trị của từ ngữ chỉ thiên nhiên trong thơ Trần Đăng Khoa.

5. Phương pháp nghiên cứu

5.1. Phương pháp thống kê, phân loại

Thống kê, phân loại từ ngữ chỉ thiên nhiên trong thơ Trần Đăng Khoa, từ đó đưa ra những số liệu cụ thể về các nhóm từ ngữ chỉ thiên nhiên.

5.2. Phương pháp miêu tả

Phương pháp này được dùng để miêu tả từ ngữ chỉ thiên nhiên trong thơ Trần Đăng Khoa.

6. Đóng góp mới của luận văn

6.1. Về lí luận

Luận văn góp phần khẳng định những vấn đề lí luận cơ bản về từ loại và vai trò của nó với việc biểu đạt trong tác phẩm văn chương.

6.2. Về thực tiễn

- Những kết quả chúng tôi thu được khi tìm hiểu thiên nhiên trong thơ Trần Đăng Khoa dựa vào lí thuyết từ loại tiếng Việt là cơ sở cho việc tìm hiểu giá trị nội dung, nghệ thuật nói chung của thơ Trần Đăng Khoa, mở ra hướng nghiên cứu tích hợp giữa ngôn ngữ và văn bản.

- Luận văn có thể là tài liệu tham khảo cho giáo viên và học sinh nhà trường, đặc biệt dưới góc nhìn ngôn ngữ học, khi cần đọc - hiểu tác phẩm văn chương.

7. Cấu trúc của luận văn

Ngoài phần mở đầu, kết luận, tài liệu tham khảo, nội dung chính của luận văn gồm 3 chương:

Chương 1: Cơ sở lí luận

Chương 2: Đặc điểm của từ ngữ chỉ thiên nhiên trong thơ Trần Đăng Khoa

Chương 3: Vai trò của từ ngữ chỉ thiên nhiên trong thơ Trần Đăng Khoa